

A LÉNYEG UTÁN KUTATVA

Bosán György (1918—1984). Szerbiai Képzőművészek Egyesülete — Cvijeta Zuzorić Képtár, Belgrád — Forum Könyvkiadó, Újvidék — Városi Múzeum, Szabadka, 1987

Aleksa Čelebonović különböző aspektusokból kiinduló, elmélyült kutatások s nem utolsósorban a személyes ismeretség, a kortárs, a barát észrevételei alapján született (sikeres) tanulmánya kísérletet tesz a bosáni komplex életút és a pályakép értékeinek helyes megítélésére, belső arányainak pontos felrajzolására.

A kitűnően indított tanulmány — Rekviem Bosán Györgyért — bevezetője voltaképpen izgalmas problémafelvetés: „Alkotónk nézetei egyes kortársai számára idejétmúltak tűntek, holott lényegében nem voltak azok, festészeti kutatásai és eredményei pedig nem kerültek be a társadalom vérkeringésébe... Nagyobb volt a bizalom a gyors és kiugró sikerek iránt, készségesebben fogadták be a másutt, más környezetben elért eredményeket és a művészet új prófétáiról szóló híreket, mint a biztos sikert nem garantáló, nehéz és kockázatos ontológiai kutatások gyakorlati eredményeit.” A bevezető sorok utáni első és legtermészetesebb reakció a rákérdezés, a Bosán-életművel kapcsolatos néhány miért feltevése. Logikus, hogy izgalommal olvassuk a tanulmány további részét, mert bizonyos, a monográfia kizárólag azért készült, hogy a bevezető kérdéseire feleljen meg, ezenfelül azért, hogy az immár elismerten méltánytalanul kezelt opusnak kijelölje a hazai művészettörténetben az őt megillető helyet. Hiszen Bosán képei egyetlen bámulatos erőfeszítés állomásai, amelyek küzdelemlről, konok munkáról, művészi eszközeinek kiműveléséről és végső soron megvalósításáról vallanak. Élete munkájával, az általa egyedül lehetségesnek tartott kifejezési forma elismeréséért vívott küzdelmével, legérettebb alkotásaival önmagáért, kiemelkedő teljesítményéért illeti meg őt az életében meg nem kapott, méltányos elismerés.

„Bosán nehezen megfogható művész” — írta évekkel ezelőtt egy kritikusa. Most, a közelmúlt két nagy gyűjteményes tárlata, a belgrádi és a szabadkai, valamint ez a katalógusként is szolgáló monográfia jó alkalmat kínál a Bosán művészete által felvetett elvi kérdések tisztázására is. A gazdag képanyag átfogó képet nyújtott a festő valamivel több mint négy évtizedes alkotói pályájáról. A kiállítási anyag, valamint a monográfiában szereplő reprodukciók válogatása során mennyiségileg is kirajzolódtak a tekintélyes oeuvre főbb csomópontjai, belső logikai összefüggései, olyannyira, hogy végül is fény derült a „nehezen meghatározhatóságra” is, ami egyébként szerfőlött viszonylagos kategória.

Čelebonović tanulmánya életrajzi tájékozódással indul, és részleteségével egyrészt talán hosszadalmasnak és vontatottnak tűnik, másrészt viszont apró, eddig ismeretlen mozzanatokkal egészíti ki elsősorban a pályakép kezdeti szakaszát. Figyelme úgyszólván minden részletre kiterjed, a festő politikai állásfoglalásától és baráti körétől kezdve tanárrá történő kinevezéséig, sőt a fotózással való kapcsolatáig. Čelebonović azonban mindezt úgy teszi, hogy Bosán közéleti jelenléte mellett rávilágít a festő alkotó munkájának érlelődési, kifejlő szakaszaira, illetve ezek váltakozásaira is, hogy az életrajzi adalékok mozaikkockáinak összeillesztésére tett kísérletek után kizárólag művészeti kérdéseknek szentelje a tanulmány további részét. „Bosán festészetét sokkal inkább jellemzik az állandósult elvek, mint a pillanatnyi vagy legalábbis időbelileg behatárolható élmények. Olyan jellemvonásról van szó, amely teljesen megfelel életmódjának és szemléletének, s ez mind témaválasztásában, mind azok megmunkálásában kifejezésre jut... Ha az ember élmények és látszatok helyett elveknek és esszenciáknak hódol, könnyen az általánosságok áldozatává válhat, amelyek a képzettség, a didaktikusság, sőt a dogmatizmus látszatát kelthetik. Bosán ennek már festői pályafutása kezdetén tudatában volt, ezért egész fejlődése a vizuális élmény és az eszményi festészetről alkotott személyes elképzelés közötti leplezett harc síkján bontakozott ki, miközben megfigyelései letisztultak és maradandó kategóriákká formálódtak” — olvashatjuk egyebek között. Ebben a részben Čelebonović először is körvonalazza Bosánnak a művészetről vallott elvi álláspontját, korszakokra bontja művészetét, hogy néhány jelentősebb festmény társadalmi háttérét, valamint az életműben elfoglalt helyét felvázolva áttérjen Bosán portréfestészetére, illetve emberábrázolására, amelyről a tanulmány zárórésze szól. „Őnarcképei fényt vetnek ugyan a társadalomhoz való viszonyára is, pontosabban e társadalomban elfoglalt helyére, de ez egyéb emberábrázolásából jobban kikövetkeztethető. Akárcsak festészetének korábbi korszakaiban, a vásznain megjelenő nőalakok ezúttal is különféle eszmék és eszmények hordozói, ámbar szimbolikus jellegükre semmiféle külsőleges jegyek nem utalnak.” Itt, ezen a ponton árulja el szerzőnk leginkább elfogultságát, Bosán és művészete iránti leplezetlen rokonszenvét, amely mindenképpen indokolt és vitathatatlan, felveti azonban azt a gondolatot is, hogy a fentiek következtében nem sikerült objektív és minden aspektusában átfogó értékelést adnia. Persze, ez mit sem változtat a tanulmány jelentőségén, legfeljebb megállapíthatjuk, a Bosán-életmű újabb kutatásokra vár, amelyek hasonló figyelemben részesítenék az opus más részeit is, például a Hamufigurákat vagy a mitológiai jeleneteket.

A szerző tanulmányát azzal zárja, hogy Bosán egész életében a lényeg után „nyomozott, a maga módján. Kutatásai során lényegre törő és örök érvényű kérdéseket fogalmazott meg, válaszai pedig eredeti mű-

vészi értékeként szervesen beépültek kultúránkba". Mindez igaz, a monográfia olvasója pedig ezek után legfeljebb eltűnődhet azon, hogy olykor, mint Bosán esetében is, mennyire hálátlan, visszaigazolást nélkülöző művészi magatartás az, ha valaki szakmai és erkölcsi tisztességgel, elhivatottsággal és tehetséggel járja végig a maga belső, önfejlődése által megszabott útját, s mennyivel könnyebb, látványosabb és sajnós, sokszor sikerre vezetőbb is megnyergelni egy-egy kívülről jövő, manipulált divatkonjunkturát.

A kötet kiváló, hozzájárul ehhez a remek válogatás, amely persze koncepciót is sugall, valamint a tanulmány színvonalához illő, választékos fordítás (Garai László és P. Nagy István munkája) és a jegyzet-apparátus pontossága is.

P. NÁRAY Éva

SZUBJEKTÍV DOKUMENTARIZMUS

Fodor András: *Ezer este Fülep Lajossal*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987

Ennek a két vaskos kötetnek — összesen 1409 nagy formátumú oldal! —, amely megjelenése pillanatától elkerülhetetlenül szenvedélyes viták, erőteljes elutasítás — Fodor mindenkit név szerint szerepeltet! — és lelkes egyetértés életre hívója, utolsó naplólapján — kelt 1971. február 9-én — mintegy felismerésként fogalmazza meg a szerző, hogy ez a napló, amit két évtizednél is hosszabb ideig elsősorban önmagának, házi használatra vezetett — az első bejegyzés dátuma 1947. július 10-e —, s most erősen szelektált formában közzétett, valójában „*kettős requiem*”. Így olvasandó, mert így készült. Felerész — Fülep Lajos vonatkozásában —, mert a naplóíró óhatatlanul eleve ezt érezte, jelölte ki feladatát: lejegyezni a század kivételes, nagy tudású, sokoldalú egyéniségének szavait, gondolatait a világról, művészetekről. Így őrizni meg emlékrét annak, aki rá, az íródeák szorgalmával jegyzetelő Eötvös-kollégistára, költőre, értelmiségire emberileg is és szellemi fejlődése tekintetében is a lehető legnagyobb hatással volt. „Akadhat-e bárki — jegyzi fel még a naplóírás kezdetén —, aki így hatna rám, mint ő, kimeríthetetlen belső sugárzással, szellemi és lelki erejével?” S a kérdésre felesleges válaszolni, egyértelműen következik belőle az egyetlen lehetséges felelet, amit a kitartóan és rendszeresen vezetett napló nyomatékossít. A két kötetbe rendezett töredékeken rejtetten végigvonul, majd egyre érezhetőbben felismerhető, akkor is, amikor a naplóíróban talán még nem is tudatosult, hogy ő nemcsak önmagának, hanem az utókornak is kivanatol, az a szándék, hogy ily módon állítson emléket „a mesternek”.